

Retoryka i instytucje

Rhetoric and institutions

3/2016 EDITOR: KATARZYNA MOLEK-KOZAKOWSKA

SPRAWOZDANIA | REPORTS

AGNIESZKA KAMPKA

SGGW, WARSZAWA

AGNIESZKA_KAMPKA@SGGW.PL

Retoryka doradzania – sprawozdanie z jubileuszowej konferencji PTR

License

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 3.0 Poland. The content of the license is available at <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/>

AGNIESZKA KAMPKA

SGGW, WARSZAWA

AGNIESZKA_KAMPKA@SGGW.PL

Retoryka doradzania – sprawozdanie z jubileuszowej konferencji PTR

XV Konferencja Polskiego Towarzystwa Retorycznego odbyła się w Warszawie w dniach 17-18 listopada 2016 i poświęcona została retoryce deliberatywnej. Konferencja zorganizowana została we współpracy z Interdyscyplinarnym Centrum Retoryki Stosowanej „Pro Rhetorica” przy Instytucie Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk.

O wartości współpracy różnych środowisk zajmujących się badaniem retoryki mówili otwierający konferencję Maciej Maryl, wicedyrektor IBL PAN, Joanna Partyka, przewodnicząca Interdyscyplinarnego Centrum Retoryki Stosowanej „Pro Rhetorica” oraz Maria Załęska, przewodnicząca Polskiego Towarzystwa Retorycznego, która przedstawiła także działalność Towarzystwa.

Jubileuszowa konferencja PTR miała wymiar międzynarodowy, uczestniczyli w niej zaproszeni goście zagraniczni: prof. Bruno Capaci, (Uniwersytet Boloński, Włochy) oraz prof. Hanna J. Batoréo (Universidade Aberta, Portugalia). Poza tym referaty wygłosili badacze z 12 ośrodków naukowych w Polsce.

Gość honorowy – prof. Bruno Capaci z Uniwersytetu Bolońskiego – przedstawił referat zatytułowany *Porady anielskiego lisa*. Ten intrygujący tytuł stanowił nawiązanie do jednej z dwóch opcji wpływania na innych – strategii lwa lub strategii lisa. W referacie autor przedstawił rys historyczny różnych sposobów doradzania, ilustrując to trzema odwołaniami do literatury włoskiej oraz tekstów paraliterackich: wypowiedzi Fiammetty, jednej z bohaterek *Dekameronu* Boccaccia, korespondencji Lukrecji Borgii oraz tekstów Macchiavellego.

Drugi gość specjalny, prof. Hanna J. Batoréo z Lizbony przedstawiła referat zatytułowany *Rhetoric of Advice from the Cognitive Linguistics perspective. Conceptualisation of advice, language-dependent specific advice strategies, and common cultural metaphors*. Na przykładzie kilku wypowiedzi politycznych pokazała, jak zasadnicze różnice w formułowaniu porad wynikają ze struktury języka, w którym rada jest wypowiedziana. Języki znacząco różnią się między sobą, jeśli chodzi o sposoby okazywania grzeczności i – jak pokazała referentka – ma

to znaczący wpływ na wybory perswazyjne nadawców, a przede wszystkim na odbiór danego komunikatu i zaliczenie go do retoryki deliberatywnej.

Bogactwo i różnorodność analizowanych materiałów to cecha charakterystyczna całej konferencji. Inspirujące okazało się sięgnięcie do źródeł – klasycznych tekstów retorycznych. Marcin Niemczyk (UR) na podstawie wybranych mów pokazał, z jakich argumentów korzystano, by przekonać do podjęcia działań zbrojnych bądź odradzić wojnę. Referent dowodził, że mowy te stanowią nie tylko przejaw sztuki retorycznej, ale przez odwołania do idei demokracji, wolności czy wojny sprawiedliwej, są cennym materiałem źródłowym także dla historyków doktryn polityczno-prawnych. Z kolei Maria Joanna Gondek (KUL) odwołując się do tekstów starożytnych, omówiła czynniki determinujące akt doradzania. Przy założeniu, że mowa doradcza wiąże się z pewnym procesem o charakterze intelektualno-wolitywnym, dokonującym się zarówno w samym mówcy, jak również u audytorium, aby sformułować i przyjąć radę, potrzebna jest aktualizacja poszczególnych aktów refleksji pamięciowej, rozumowania, pojmowania, przewidywania, itd. Prelegentka rozważała te właśnie akty w ujęciu tradycji perypateetyckiej, w której podkreśla się antropologiczno-etyczne uwarunkowania retoryki doradczej.

Tradycyjnie już ważnym punktem konferencji PTR są referaty dotyczące literatury dawnej. W tym roku problematykę tę poruszono w kilku wystąpieniach. Magdalena Ryszka-Kurczab (UP, Kraków) omówiła szesnastowieczny tekst dotyczący doktryny braci polskich - „Rozmowy chrystyjańskie” Marcina Czechowica - pokazując, jak wywód ten służyć mógł jako poradnik polemiczny w dysputach religijnych tego czasu. Anna Działak-Szubińska (UJ) przedstawiła przykład z nurtu tzw. dworskiej prozy doktrynalnej: *Dobry doradca (Leal Conselheiro)*, traktat dydaktyczny napisany przez Edwarda (1391–1438), króla Portugalii z dynastii Avis, zwanego Elokwentnym. Referentka dowodziła, że król-doradca poddanych wykorzystywał zalecenia klasycznej retoryki, aby budować swój etos, apelować do uczuć i woli audytorium oraz wykorzystywać odwołania do autorytetu Kościoła i świętych ksiąg. utrzymywać stały, bezpośredni kontakt z audytorium. W referacie omówione zostały jedynie porady związane z odżywianiem, które współtworzą szerszą wizję polityczną króla. Magdalena Piskała (IBL PAN) przyjrzała się staropolskim herbarzom jako poradnikom życia cnotliwego. Odwołując się do takich tekstów renesansowych jak *Gniazda cnoty* (1578) czy *Herby rycerstwa polskiego* (1584), dowodziła, że utwory te badać można jako wyraz refleksji nad istotą szlachectwa oraz cech, postaw i czynów do niego prowadzących. Analizując poszczególne elementy książek dydaktycznych pokazała, z jak różnych zabiegów korzystali autorzy herbarzy, by radzić czytelnikom, jak osiągnąć cnotę. Tytuły, przedmowy do czytelników i listy dedykacyjne, sposób prezentacji

herbów - opis godła, legenda herbowa, charakterystyka rodów, portrety wspaniałych przodków oraz starożytnych antenatów - wszystko to służyło czytelnikowi radą, jak ma postępować we własnym życiu, by zasłużyć na miano człowieka nobilitowanego. Dominika Dynek (UAM) zaprezentowała analizę retorycznych metod stosowanych przez Michała Grabowskiego, jednego z najważniejszych krytyków literackich doby romantyzmu. Autorka skupiła się na tym, w jaki sposób wykorzystywane środki perswazyjne pozwalały krytykowi realizować założone cele: kształtowania gustu czytelników i uświadamiania przemian zachodzących w literaturze. Prelegentka dowodziła, że przykład strategii retorycznych wykorzystanych przez Grabowskiego pozwala zaprezentować romantyczny model krytyki, która mimo dowartościowania roli odbiorcy opierała się na retorycznym oddziaływaniu na wybory czytelnika. Joanna Partyka (IBL PAN) zaprezentowała analizę porównawczą dwóch dzieł o wychowaniu kobiet: szesnastowiecznego traktatu hiszpańskiego świeckiego humanisty Juana Luisa Vivesa (1492-1540) *De institutione feminae christianae* (Brugia 1524) oraz dwudziestowiecznej pracy hiszpańskiego jezuitę Jorge Loringa (1921-2013) *Para salvarte. Compendio de las verdades fundamentales de la religión católica y normas para vivirlas* (I wyd. 1952). Zestawy porad adresowanych do kobiet, mające służyć im pomocą w dążeniu do chrześcijańskiej doskonałości, wykazują niezwykle podobieństwa zarówno w formie, jak i treści, co pozwoliło referentce postawić tezę o podobnych retorycznych wzorcach udzielania porad kobietom i ich wychowawcom.

Wątek retorycznego kształtowania obrazu kobiet w sferze publicznej podjęła także Maria Załęska (UW). Na podstawie analizy poradników skierowanych do kobiet, które dążą do wysokich stanowisk, wskazała ukryte założenia na temat komunikacji kobiet, zawarte w pozornie prostych poradach. Z analizy przykładów wynikało, że doradzane sposoby skutecznej komunikacji w zakresie retorycznej *actio*, przeznaczone dla kobiet, zawierają porady o innej treści i innym stopniu szczegółowości niż porady, które – domyślnie – były skierowane do mężczyzn jako osób, które postrzegano jako jedynie uprawnione do zajmowania pozycji władzy. Małgorzata Lewandowska (UW) przedstawiła analizę działu porad sercowych i małżeńskich publikowanych na łamach włoskiego magazynu „Grazia” w latach 1938–1999. Celem referatu było odtworzenie obrazu zwykłej włoskiej kobiety i jej świata prezentowanego na łamach niezwykle popularnego magazynu. Zaprezentowane przez prelegentkę przykłady porad doskonale ukazywały przemiany społeczno-kulturowe i procesy emancypacyjne kobiet.

Prelegenci poruszali też wątki obecne w aktualnym dyskursie politycznym. Agnieszka Budzyńska-Daca (UW) w swoim wystąpieniu podjęła problem doradcy mówcy, człowieka, który w jakimś stopniu może być uznany za współautora (a niekiedy autora) wystąpienia znanego polityka. Przywołując wybrane przykłady,

referentka zastanawiała się nad możliwymi relacjami między tymi podmiotami. Rafał Kuś (UJ) przedmiotem swojej analizy uczynił przemówienie Baracka Obamy z 27 lipca 2004 r., wygłoszonego podczas Narodowej Konwencji Demokratycznej w Bostonie. Autor przedstawił kontekst retoryczny mowy, a następnie - zgodnie z założeniami retoryki klasycznej - wskazał poszczególne części modelu argumentacyjnego, wyodrębnił dowody retoryczne zastosowane w przemówieniu, skupił się także na toposach i środkach służących identyfikacji z audytorium oraz na *actio*. Przez przywołanie recepcji przemówienia w mediach i w społeczeństwie Stanów Zjednoczonych, wskazał na wagę tej mowy i konsekwencje wystąpienia Baracka Obamy dla amerykańskiej sceny politycznej w pierwszej dekadzie XXI wieku. Anna Bendrat (UMCS) przedstawiła analizę stron internetowych poświęconych zagadnieniom rasy i przynależności etnicznej. Wychodząc z założenia, że deliberacja, aby osiągnąć cel perswazyjny wymaga solidnej linii argumentacyjnej opartej przede wszystkim na ludzkim doświadczeniu, autorka pokazała praktyki argumentacyjne na wybranych stronach typu *Race Card Project* (theracecardproject.com) oraz blogach (np. mixeddreamers.blogspot.com) oraz wskazała, jaki rodzaj argumentów potrafi wygenerować taki przekaz na temat sposobów poprawy stosunków rasowo-etnicznych w Ameryce, który w powszechnym odbiorze może wydawać się najbardziej przekonujący.

Nie zabrakło także wystąpień dotyczących retoryki wizualnej. Ewa Modrzejewska (UW) przedstawiła wyniki badań dotyczących infografik. Wybrane przykłady – infografiki zachęcające kobiety do zajmowania się naukami ścisłymi i inżynierijnymi oraz pracy w tych zawodach – potwierdzały tezę, że dobór środków retorycznych, takich jak kolorystyka czy kompozycja nie tylko służy perswazji, ale jest także odbiciem społecznych stereotypów. Jednocześnie referentka wskazała na możliwości wizualnej manipulacji i nierzetelności argumentacyjnej. Agnieszka Kampka (SGGW) przedstawiła analizę uczelnianych filmów reklamowych, zastanawiając się, jakie elementy pozwalają traktować reklamę jako przykład retoryki deliberatywnej. Argumentowała, że pojawienie się konkretnych osób, z którymi widz może się utożsamiać, budowanie emocjonalnego napięcia typowego dla gatunku traileru oraz sugerowanie odbiorcy, czego doświadczy, wybierając tę a nie inną szkołę wyższą sprawia, że film reklamowy może być traktowany jako porada.

Na konferencji o retoryce doradzania nie mogło zabraknąć tak modnego ostatnio zjawiska, jakim jest coaching. Michał Mokrzan (UWr) przedstawił analizę coachingu w perspektywie antropologii retorycznej. Traktując coaching jako praktykę konstruowania podmiotów społecznych, która powstała w konsekwencji wyłonienia się nowego typu urzędowania określanego przez Michela Foucaulta mianem neoliberalnego, referent dowodził, że w praktyce tej kluczową rolę odgrywają oparte na retoryce technologie siebie, czyli praktyki perswazyjne, poprzez które

uczestnicy procesu dają się przekonywać lub przekonują sami siebie. Autor analizował tropy i figury retoryczne motywujące do bycia wydajnym, zadowolonym z siebie i odpowiedzialnym w różnych dziedzinach życia.

Kilka wystąpień dotyczyło retorycznych wymiarów komunikacji internetowej. Elżbieta Pawlak-Hejno przedstawiła zabiegi perswazyjne wykorzystywane przez blogerki piszące dla kobiet. Zastanawiała się nad specyfiką retoryki motywacji, jak w ten rodzaj mowy doradczej wpisane są wartości pożytku i szczęścia. Agnieszka Kijak (UAM) przedstawiła analizę dyskusji toczonych na Facebooku przez amatorów biegania i wyróżniła dwa główne typy porad udzielanych przez biegaczy: porady na życzenie oraz porady narzucone. W pierwszym przypadku początkujący lub bardziej doświadczeni biegacze sami proszą o poradę innych członków grupy biegowej o pomoc w różnych kwestiach, np. treningu, odzieży, sprzętu biegowego, diety. W drugim przypadku biegacz po prostu opisuje jakieś doświadczenie związane z zawodami lub treningiem. Referentka odwołała się również do norm grzecznościowych zachowywanych przez biegaczy. Joanna Smól (UAM) podjęła refleksję nad reakcjami odbiorców porad internetowych. Ze względu na to, że kontekst komunikacji internetowej pozwala na zbadanie reakcji odbiorców, autorka na podstawie materiału z kilku portali internetowej przeanalizowała zarówno sposoby wyrażania emocji, jakie porady wywołują (np. radość, wdzięczność, zdenerwowanie, złość) i ukazania stosunku do autora porady, jak i udzielenia dodatkowych wskazówek czy zanegowania słuszności przekazu poradnikowego.

Już dziś warto zapowiedzieć, że tematem kolejnej konferencji Polskiego Towarzystwa Retorycznego będzie „Retoryka wartości”.